

ЗАХОДИ ВПЛИВУ НА НЕПОВНОЛІТНІХ В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОМУ ПРОЦЕСІ Й ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ЇХ НАКЛАДЕННЯ

Гуманізація суспільних відносин у першу чергу зумовлює особливо бережне відношення до дітей і підлітків, навіть у випадку вчинення ними правопорушень. Превентивна роль адміністративної відповідальності неповнолітніх спрямована на перевиховання правопорушника, запобігання вчиненню нових правопорушень, формування правової свідомості та правової культури.

Ключові слова: адміністративний деліктний процес; адміністративне правопорушення; адміністративна деліктоздатність; адміністративна відповідальність; заходи адміністративного впливу щодо неповнолітніх.

Постановка проблеми. На сьогодні досить актуальна проблема регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх. У даному питанні, з одного боку, законодавство повинно бути максимально гуманним щодо неповнолітніх правопорушників, а з іншого – вживати найбільш ефективних методів і засобів боротьби з ними з огляду на невинне зростання правопорушень серед даної групи суб'єктів адміністративних правовідносин.

Відомий мислитель В.С. Соловійов у праці «Виправдання добра» зазначив, що «...право є примусовою вимогою реалізації певного мінімального добра чи порядку, не допускаючого відомих проявів зла. З цього випливає, що організація морального життя можлива тільки на основі права та його втілення – держави. Якщо ж правове начало виявляється паралізованим, то життя для більшості членів суспільства перетворюється в пекло. Такий передчасний стан загрожує суспільству з двох сторін: одна «аномалія загрожує пекучим пеклом анархії, а інша – льодяним пеклом деспотизму» [1, с.409]. Проте право, підкреслює мислитель, не вміщується у вільний вибір особистості між добром і злом, а лише перешкоджає злій людині стати злочинцем. Наявність ст.24-1 у Кодексі України про адміністративні правопорушення свідчить саме про таку превентивну роль права – не карати, а не допустити формування злочинної поведінки. Причому запропоновані шляхи досягнення цієї мети надзвичайно гуманні й відображають особливості українського, а точніше східнослов'янського, общинного менталітету, – публічний осуд або публічна опіка – ось таке просте розв'язання складної проблеми перевиховання неповнолітнього правопорушника. Щоправда, реалії їх реалізації виявилися не такими вже оптимістичними: висока латентність адміністративних деліктів, відсутність законодавчо визначених процедур застосування заходів впливу щодо неповнолітніх, пе-

редбачених ст.24-1 КУпАП, призвели до нехтування ними адміністративно-юрисдикційних органів.

Ступінь наукової розробки проблеми. Поняття та сутність заходів впливу на неповнолітніх на підставі ст.24-1 КУпАП, підстави й умови їх застосування, їх місце в системі адміністративно-деліктних стягнень досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Р.А. Калюжний, Ковальчук Ю.І., А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний, С.Г. Стеценко, О.Л. Чернецький та інші.

Метою статті є аналіз поглядів адміністративістів: учених-теоретиків та практиків, щодо сутності заходів впливу, що застосовуються до неповнолітніх на підставі ст.24-1 КУпАП, а також визначення їх місця в системі адміністративно-деліктних санкцій.

Виклад основного матеріалу. При досягненні шістнадцятилітнього віку неповнолітній набуває адміністративної деліктоздатності і, відповідно, обов'язку нести відповідальність особисто за скоєння адміністративного правопорушення. У цілому ж усі правопорушення, за вчинення яких неповнолітні можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності, можна розділити на три групи: 1) правопорушення, за вчинення яких до неповнолітніх застосовуються заходи впливу, передбачені ст.24-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП); 2) правопорушення, за вчинення яких неповнолітні підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах, або до зазначених осіб можуть бути застосовані заходи впливу, зокрема: а) незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44 КУпАП); б) дрібне викрадення чужого майна (ст. 51 КУпАП); в) адміністративні правопорушення у сфері транспорту (статті 121-127 КУпАП); г) ке-

рування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані сп'яніння (ст. 130 КУпАП); д) дрібне хуліганство (ст. 173 КУпАП); е) стрільба з вогнепальної, холодної металевий чи пневматичної зброї в населених пунктах (ст. 174 КУпАП); є) адміністративні правопорушення, пов'язані з вогнепальною, холодною чи пневматичною зброєю (ст.ст. 190-195 КУпАП); 3) правопорушення, за вчинення яких неповнолітні підлягають адміністративній відповідальності виключно на загальних підставах, зокрема, злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця (ст. 185 КУпАП) [2, с.248].

Специфіка адміністративної відповідальності неповнолітніх, безумовно, дає підстави для виокремлення відповідних заходів правового впливу, необхідних для перевиховання правопорушників, запобігання вчиненню нових проступків, формування правової свідомості і правової культури даної категорії осіб з метою дотримання законодавства України та морально-етичних засад існування й розвитку суспільства.

Заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх, – це різновид заходів адміністративної відповідальності, які полягають у державному осуді неправомірної поведінки особи і певному обмеженні її прав і законних інтересів. Дані заходи зумовлюються тим, що законодавство має бути гуманним щодо неповнолітніх правопорушників, враховуючи особливості психіки неповнолітнього та його соціальний статус [3, с.111].

Кодекс України про адміністративні правопорушення у ст.24-1 передбачає таке: за вчинення адміністративних правопорушень до неповнолітніх у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років можуть бути застосовані такі заходи впливу: 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; 2) застереження; 3) догана або сувора догана; 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання [4, с.16].

Зобов'язання привселюдно чи в іншій формі попросити вибачення у потерпілого як захід впливу має виховний характер і може бути застосоване до неповнолітніх, якщо орган адміністративної юрисдикції дійде висновку, що виправлення правопорушника можливе без застосування до нього більш суворого адміністративного стягнення. Зобов'язання привселюдно чи в

іншій формі попросити вибачення у потерпілого є найменш суворим заходом впливу. Воно застосовується органом адміністративної юрисдикції в тих випадках, коли він дійшов висновку, що неповнолітній усвідомив неправомірність свого поведіння, суспільну шкідливість вчиненого діяння і покається в цьому. Під вибаченням розуміється «прохання вибачити» неповнолітнього перед потерпілим. Публічність вибачення при цьому полягає в здійсненні його не віч-на-віч (тобто неповнолітній – потерпілий), а в присутності інших осіб (наприклад, на зборах трудового чи педагогічного колективу, де працюють чи вчаться неповнолітній правопорушник і потерпілий) [5, с.89,91]. Також публічне вибачення може бути здійснене під час судового засідання. Крім того, публічне вибачення може бути принесене і в «іншій формі». Питання про форму публічного вибачення вирішує орган адміністративної юрисдикції з урахуванням усіх обставин справи і побажань потерпілого (телебачення, радіо, газета – спеціально створені рубрики), приймаючи рішення за матеріалами справи про адміністративне правопорушення [6, с.95]. Отже, можливе існування як усної, так і письмової форми вибачення. Однак більш дієвою формою вибачення неповнолітніх є саме усна, яка виражається публічно, зокрема у залі суду. Так, сутність цього заходу впливу полягає у тому, що він, з одного боку, полягає у розкаянні неповнолітнього, який вчинив протиправний проступок, визнанні ним своєї вини, а з другого – в усвідомленні неповнолітнім елементарних моральних і правових правил поведінки [7]

Застосування заходу впливу у формі публічного вибачення не спричиняє у суб'єкта проступку стану «адміністративної карності», що існує протягом року після вчинення адміністративного правопорушення у разі накладення стягнення, і може застосовуватись тільки як основна міра, на відміну від стягнень, які бувають основними та додатковими [6, с. 99].

Застереження застосовується з метою припинення протиправної поведінки, а також спрямоване на недопущення такої поведінки в майбутньому, тобто метою даного заходу є профілактика вчинення нових правопорушень. Застереження здійснюється в присутності батьків неповнолітнього або осіб, що їх замінюють [8, с.50]. Це більш суворий захід виховного впливу, порівняно із зобов'язанням публічно або в іншій формі попросити вибачення в потерпілого, оскільки застосовується шляхом усного офіційного оголошення застереження органом адміністрати-

вної юрисдикції. Окрім морально-психологічного впливу на особу правопорушника, застереження своїм наслідком має протокольне відображення, що лягає в основу обліку прийнятих рішень стосовно конкретної особи, а також вжиття подальших заходів профілактичного характеру та накопичення матеріалів для застосування більш суворого впливу. Особі також роз'яснюються наслідки повторного вчинення правопорушення. Постанова судді про оголошення застереження чинна протягом одного року. Захід впливу вважається погашеним, якщо неповнолітній, до якого він був застосований, протягом цього року не вчинив нового правопорушення. Суддя, який застосував захід впливу, може своєю постановою скасувати його до закінчення річного строку у разі зразкової поведінки неповнолітнього, відносно якого цей захід впливу було застосовано [7].

Отже, застереження як захід впливу, що застосовується до неповнолітніх, хоч і має на меті перевиховання правопорушника, проте не завжди достатньо ефективний для даної категорії осіб, оскільки може не призвести до повного усвідомлення неповнолітніми своєї вини та протиправності вчинених ними діянь.

Суворі догани – це захід впливу на неповнолітніх, під яким розуміється морально-психологічний вплив, що застосовується до неповнолітніх правопорушників, якщо вони систематично порушують установлені правила поведінки, скоюють правопорушення, які свідчать про формування антисуспільної установки. Суворі догани є жорстокішим заходом впливу, ніж застереження неповнолітнього, і так само, як і інші заходи впливу, носить особистісний та немайновий характер. Вона супроводжується офіційним, від імені держави, засудженням неповнолітнього правопорушника та скоєного ним діяння. Такий моральний осуд має на меті спонукати неповнолітнього до правомірної поведінки.

Постанова судді про оголошення суворі догани чинна протягом року. Захід впливу вважається погашеним, якщо протягом цього року неповнолітній не скоїть нового правопорушення. Суддя також може раніше цього терміну скасувати його, якщо поведінка неповнолітнього буде зразковою.

Передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання полягає у покладенні на неповнолітнього обов'язку зазнати посиленого виховного

впливу та контролю за поведінкою з боку обраних судом осіб чи колективу [7]. Передача неповнолітнього під нагляд трудовому чи педагогічному колективу можлива тільки за згодою цього колективу. Вирішуючи питання про передачу неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, або окремих громадян, суд, уповноважений вирішувати справу, повинен керуватись особистісними даними, що їх характеризують [8, с.50]. Неприпустимо передавати неповнолітнього під нагляд батька або матері, які позбавлені батьківських прав, а також батьків чи інших осіб, котрі через свою поведінку не здатні позитивно впливати на нього. Так, у п.6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами примусових заходів виховного характеру» зазначено, що «передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, допускається лише за наявності даних про їх здатність забезпечити виховний вплив на нього та постійний контроль за його поведінкою» [9, с.288].

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, можна вказати на недостатній рівень нормативної регламентації інституту адміністративної відповідальності неповнолітніх. Адже в Україні якщо і досліджується дане питання, то на доктринальному рівні.

На сьогодні наведена вище система стягнень не є достатньо дієвою. Простежуються декілька проблем, що стосуються ефективності застосування до неповнолітніх правопорушників адміністративних стягнень. По-перше, ті темпи акселерації молоді, що відбуваються в сучасному житті, дають підстави для зниження віку адміністративної відповідальності неповнолітніх, наприклад з 15 років. По-друге, доцільно було б запозичити із кримінального законодавства додаткові заходи виховного впливу і ввести їх до КУпАП, наприклад: 1) установлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього, що може передбачати заборону відвідувати певні місця, використовувати певні форми дозвілля; 2) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків. Важко погодитися з Ю.І.Ковальчуком про необхідність створення окремої ланки судів (суди в справах неповнолітніх) для розгляду адміністративних і кримінальних справ [3, с.113].

Отже, можна зробити висновок, що у чинному законодавстві зосереджується увага на особливих засобах впливу на неповнолітніх правопорушників, що зумовлюється їх віковою кате-

горією та психологічним ставленням до вчиненого. Проте варто також звернути увагу на вдосконалення даних засобів шляхом внесення поправок та доповнень до чинного КУпАП.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, можна узагальнити, що адміністративна відповідальність неповнолітніх порівняно з відповідальність повнолітніх осіб має певні особливості. Передусім вони зумовлені особливою метою застосування заходів впливу, а саме превентивною (виховною). Ключове значення має психологічний вплив на суб'єкта проступка з метою усвідомлення ним протиправності своєї поведінки та утримання від подібної поведінки в майбутньому.

При застосуванні заходів адміністративного впливу на неповнолітніх акцент зміщується із покарання на виховання, превенцію та підвищення рівня правосвідомості неповнолітнього правопорушника.

Список літератури

1. Соловьев В.С. Оправдание добра // Собр. соч. – т.8. – СПб., 2002. – С.409-413.
2. Стеценко С.Г. Адміністративне право України. – К.: Атіка. – 2009. – 640 с.
3. Ковальчук Ю.І. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх / Ю.І.

Ковальчук // Право України, 2003. – № 6. – С. 111-114.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 27 верес. 2010 р.: (ОФЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2010. – 248 с.

5. Научно-практический комментарий к кодексу Украины об административных правонарушениях. – Х.: Одиссей, 2000. – 457с.

6. Адміністративна відповідальність в Україні: Навчальний посібник / За заг. ред. доц. А.Т.Комзюка. 2-е вид., перероб. і доп. – Х.: Ун-т внутр. справ, 2000. – 349 с.

7. Чернецький О.Л. Правове регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. – Х., 2008. – 205с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://adminpravo.com.ua/index.php>

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар / Р.А. Калужний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін.; – К.: Правова єдність, 2008. – 781 с.

9. Коментар судової практики в кримінальних та адміністративних справах. Постанови пленуму верховного суду України (1995-1997) / Відповідальний редактор В.Т.Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 288 с.

Стаття надійшла до редколегії 23 лютого 2011 року.

Рекомендована до опублікування у "Віснику" членом редколегії О.В. Гетманцевим.

W.P. Taranuha

MEASURES OF ADMINISTRATIVE EFFECT FOR MINORS AND PROCEDURAL CHARACTERISTICS OF ITS APPLYING

Summary

It has been observed the concepts of the judicial mistakes, motives and conditions of its rise, the mistakes types. Besides, it is investigated the concept of the faults of the judgment and accomplished the review of the removing means. It has been determined the scene of the judgment faults at the system of judicial mistakes.

Key words: administrative tort procedure, administrative offence, administrative tortuous capacity, administrative responsibility, measures of administrative effect for minors

В.П. Тарануха

МЕРЫ ВОЗДЕЙСТВИЯ К НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМ В АДМИНИСТРАТИВНО-ДЕЛИКТНОМ ПРОЦЕССЕ И ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕДУРЫ ИХ НАЛОЖЕНИЯ

Аннотация

Гуманизация общественных отношений в первую очередь обуславливает особенно бережное отношение к детям и подросткам, даже в случае совершения ими правонарушений. Превентивная роль административной ответственности несовершеннолетних направлена на перевоспитание правонарушителя, предотвращение совершения новых правонарушений, формирование правового сознания и правовой культуры.

Ключевые слова: административный деликтный процесс; административное правонарушение; административная деликтность; административная ответственность; меры административного воздействия относительно несовершеннолетних.